

Τουρκία έχει, φαίνεται, ερμηνεύσει αυτήν την στάση ως χειρογώνιμη, για τα συμφέροντά της. Με την υπόθεση ότι εφόσον η δυτική πρόθεση είναι μια πρόχειρη διευθέτηση των προβλημάτων, με στόχο την πρόληψη ευρύτερων ανακατατάξεων, αυτή η πρόχειρη διευθέτηση δεν θα λάβει υπόψη της σύνθετα ζητήματα δικαίου και δικαιοσύνης, αλλά θα δράσει ανεργμίστα υπέρ αυτού που φωνασκεί και προκαλεί το πρόβλημα.

Αυτή η υπόθεση δεν δείχνει, όμως, να βρίσκει έρεισμα στην πρακτική που έχουν αναπτύξει οι Δυτικοί για την πρόσφατη ελληνοτουρκική κρίση. Αντίθετα, θα έλεγε κανείς ότι η εδαφική διεκδίκηση της Τουρκίας έχει θίξει ένα από τα πιο ευαίσθητα σημεία των Δυτικών, δηλαδή, την πεποίθησή τους ότι δεν πρέπει να υπάρξει καμιά συνοριακή μεταβολή στην Ευρώπη, γιατί κάτι τέτοιο θα συνεπαγόταν έναν κίνδυνο γενικότερων αναδιανομών. Και είναι αξιοσημείωτο ότι, παρά την ευμενή κλίση των Δυτικών προς την Τουρκία και τις ανοχές που επιδεικνύουν σταθερά, υπάρχει μια συνολική – με ελάχιστες εξαιρέσεις – στροφή τους προς υποστήριξη της Ελλάδας. Κάτι που έχει διαφανεί στις νέες δυτικές θέσεις, που έχουν εγκαταλείψει την εμμονή τους στον ελληνοτουρκικό διάλογο, και προτρέπουν την Τουρκία για υπαγωγή των εκκρεμοτήτων στο Διεθνές Δικαστήριο ή σε διευθετήσεις με την παρέμβαση τρίτων.

Η στροφή αυτή δεν σημαίνει, βέβαια, ότι το ελληνικό έργο για υποστήριξη των συμφερόντων της επιβραβεύεται ή ελαφρύνεται αυτομάτως. Η ανάγκη να αποκατασταθεί συνολικότερα η αξιοπιστία της χώρας και η δυναμική συμμετοχή της στο διεθνές γίγνεσθαι παραμένει μια ακέραια προϋπόθεση για την επίτευξη μονιμότερων ερεισμάτων μας, ενώ ένας συνεπής – αλλά και ευέλκτος – χειρισμός των διμερών σχέσεών μας με την Τουρκία παραμένει ατομική, «ιδιωτική» υποχρέωσή μας. Αυτή η παθητική προσφυγή μας στον ξένο παράγοντα, κάθε φορά που βρισκόμαστε σε αδιέξοδο, δεν αποτελεί χαρακτηριστικό ώριμης και χειραφετημένης κοινωνίας.

Η ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗ: ΣΕ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΔΙΕΞΟΔΩΝ του Αλέξη Ηρακλείδη

ΣΕ ΜΙΑ ΣΟΒΑΡΗ διακρατική σύγκρουση που δύσκολα επιλύεται ειρηνικά οι διαφορές είναι – ή φαίνονται ότι είναι – μηδενικού αθροίσματος (zero-sum). Μπορεί δηλαδή να υπάρξει μόνο ένας «κερδισμένος» και ένας «ηττημένος» ή δύο «χαμένοι». Τα αντικείμενα της διαφοράς είναι δύσκολο ή αδύνατον να διαμοιραστούν ή να τα κατέχουν και τα δύο μέρη ταυτόχρονα. Ο δε διαμοιρασμός θεωρείται απαράδεκτος συμβιβασμός και χειρότερος από το κόστος και την αβεβαιότητα από τη συνέχιση της σύγκρουσης. Παράλληλα αναπτύσσεται ένα ολόκληρο πλέγμα αμοιβαίας εχθρότητας και δαιμονοποίησης του αντιπάλου, μίσος και φόβος, παντελής έλλειψη εμπιστοσύνης, με αποτέλεσμα οι προσπάθειες ειρηνικής επίλυσης να είναι εξαιρετικά δύσκολες. Στην ελληνοτουρκική διένεξη, σε αντίθεση με άλλες πολύ πιο δυσεπίλυτες συγκρούσεις, οι διαφορές δεν είναι μηδενικού αθροίσματος. Σε όλα ανεξαιρέτως τα ζητήματα υπάρχουν λύσεις και μάλιστα συμφέρουσες και για τις δύο πλευρές, εφόσον αυτές απορρίψουν τις μαξιμαλιστικές τους θέσεις που και εκτός από υπερβολικές είναι και ανέφικτες. Ας δούμε ένα ένα τα ζητήματα. Για την υφαλοκρηπίδα και τα χωρικά ύδατα υπάρχει πληθώρα λύσεων. Το Αιγαίο ως «ελληνική λίμνη» (με τα 12 μίλια που σημαίνουν 64% του Αιγαίου ελληνικά και μόνο 10% τουρκικά) και η μέση γραμμή ή άλλως πως ο εγκλωβισμός ελληνικών νήσων από τουρκική υφαλοκρηπίδα είναι θέσεις που οδηγούν στο αδιέξοδο. Οι προφανείς μέσες λύσεις είναι ο διαχωρισμός της υφαλοκρηπίδας, η συνεκμετάλλευση ή συνδυασμός των δύο αυτών. Η τουρκική υφαλοκρηπίδα θα έδινε μάλλον την εικόνα δακτύλων που θα ξεκινούσαν από τα χωρικά τους ύδατα αλλά δεν θα περικύκλωναν τα ελληνικά νησιά'.

Το ζήτημα του εναέριου χώρου είναι πρόβλημα κυρίως της Ελλάδας. Μπορεί άραγε να επιμένει στο ανορθόδοξο των δέκα μιλίων εναερίου χώρου με έξι μίλια αιγιαλίτι-

δα ζώνη που αποτελεί ίσως μοναδική παγκόσμια πρωτοτυπία; Από τα άλλα θέματα του Αιγαίου (FIR, επιχειρησιακός έλεγχος NATO στο Αιγαίο) το πιο ουσιαστικό είναι νομίζω, της επαναστρατικοποίησης των νήσων του νοτιοανατολικού Αιγαίου και της τουρκικής στρατιάς του Αιγαίου. Στο θέμα αυτό υπάρχουν δύο λύσεις. Μία είναι η διατήρηση της κατάστασης ως έχει, μέσα στη λογική της αμοιβαίας αποτροπής και του δικαιώματος της Ελλάδας στην αυτοάμυνα. Η σωστότερη λύση είναι να υπάρξει εκατέρωθεν υποχώρηση: και οι δύο χώρες να μειώσουν το στρατό τους στην περιοχή αφού υπογραφεί συνθήκη φιλίας και μη επίθεσης που να συμπεριλαμβάνει διεθνείς εγγυήσεις και μέτρα οικονομικής εμπιστοσύνης. Τη δε Τουρκία θα τη συνέφερε να μπορεί να διαθέσει δυνάμεις σε άλλα πιο ευάλωτα σημεία της επικράτειάς της.

Το μειονοτικό της Θράκης δεν υφίσταται ως ελληνοτουρκική διαφορά. Θα ετίθετο ως διαφορά αλλά και ως διεθνές ζήτημα μόνο αν η Ελλάδα φερόταν στους μουσουλμάνους της Θράκης, και ειδικά στα μέλη της τουρκικής εθνοτικής ομάδας, με τρόπο βάνυσο ή έκανε κατάφορες διακρίσεις, όπως συμβαίνει με την Σερβία και τους Αλβανούς του Κοσόβου.

Τέλος στο Κυπριακό, το δυσκολότερο θέμα, υπάρχουν τουλάχιστον τέσσερις λύσεις. Οι δύο στις οποίες μοιραία οδηγούμεθα με την εμμονή ότι «η Κύπρος είναι μόνο ελληνική» (κατά το «η Μακεδονία είναι μόνο ελληνική»), και με το «ενιαίο αμυντικό δόγμα», είναι η διπλή ένωση ή η ένωση του βόρειου τμήματος με την Τουρκία, με το νότιο να αποτελεί ανεξάρτητο κράτος. Οι λύσεις που φαίνονται πιο μακρόπνοες είναι: (α) τα δύο ανεξάρτητα κράτη, ένα ελληνοκυπριακό και ένα τουρκοκυπριακό και (β) η ανεξάρτητη, διζωνική, δικαιοδική, χαλαρή ομοσπονδία της Κύπρου στο πλαίσιο που τέθηκε το 1977 και το 1979. Ίσως να υπάρχει ακόμη περιθώριο και για την τελευταία λύση (που είναι και η προτιμότερη), αν και οι δύο κοινότητες καταλήξουν ότι δεν θα ήθελαν να γίνουν απλές επαρχίες ή δορυφόροι της Τουρκίας και της Ελλάδας αντίστοιχα (κάτι που είχε αρχίσει

να διαφαίνεται και στη δεκαετία του 1960 αλλά χάθηκε με τους ατυχείς χειρισμούς του Μακαρίου).

Οι διαφορές Ελλάδας-Τουρκίας δεν είναι αγεφύρωτες όπως ήταν στο παρελθόν, όταν η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήθελε να διατηρείται ακέραιη και κραταιή και οι λαοί των Βαλκανίων διεκδικούσαν εθνική ολοκλήρωση και κρατική υπόσταση. Όπως όμως συμβαίνει στις περισσότερες περιπτώσεις ιστορικών διενέξεων άλλες πτυχές της σύγκρουσης την διατηρούν, δηλαδή η εσωτερική και η υποκειμενική διάσταση. Στην Ελλάδα και την Τουρκία η αντιπαράθεση γίνεται εσωτερικό παιχνίδι. Κάποιοι εκμεταλλεύονται την συναισθηματική φόρτιση του εθνικισμού, άλλοι πιο νηφάλιοι τρέμουν το πολιτικό κόστος (όπως φάνηκε στην Ελλάδα με την Μακεδονική της εμπλοκή). Οποιαδήποτε μη εχθρική χειρονομία θεωρείται από τις δύο πλευρές του Αιγαίου αδυναμία ή μειοδοσία. Η επιθετικότητα κερδίζει ψήφους, προβολή, ακροαματικότητα, ενώ ο ορθολογισμός και ο αγώνας για την ειρήνη και τις φιλικές σχέσεις καταδικάζεται. Είναι προφανές ότι η συνέχιση της διένεξης εξυπηρετεί ορισμένα κόμματα, ενδοκομματικές παρατάξεις, ρεύματα, ομάδες συμφερόντων, στρατιωτικά/διπλωματικά κατεστημένα και πάσης φύσεως ιέρακες που «ζουν» από την συνέχιση της σύγκρουσης.

Όσον αφορά την υποκειμενική οπτική της σύγκρουσης (εικόνες, στερεότυπα, αντιλήψεις), ο αντίπαλος θεωρείται επιθετικός, εχθρικός και επεκτατικός, ανάξιος εμπιστοσύνης, βίαιος και απολίτιστος. Επιπλέον και οι δύο πλευρές πιστεύουν με το ίδιο πάθος ότι υπερασπίζονται τα «εθνικά δίκαια», ότι η άλλη πλευρά τους αδικεί κατάφωρα και συστηματικά ενώ έχουν το δίκιο με το μέρος τους. Τέλος, και στις δύο χώρες υπάρχει άνοδος του αδιάλλακτου εθνικισμού και της μισαλλοδοξίας (Έλληνες ως προς Σλαβομακεδόνες, Αλβανούς, Τούρκους αλλά και ορισμένους Δυτικούς, Τούρκοι έναντι των Κούρδων, Ελλήνων, Αρμενίων, ορισμένων Δυτικών και των Ρώσων). Βέβαια, ο υποκειμενικός και εσωτερικός παράγοντας αποτελούν εγγενές στοιχείο όλων των μεγάλων ιστορικών διενέξεων.

Αλλά στην περίπτωση της ελληνοτουρκικής διαμάχης, τόσο για τους Έλληνες όσο και για τους Τούρκους, οι υποκειμενικές και εσωτερικές αυτές πλευρές έρχονται να επισκιάσουν τις αντικειμενικές διαφορές και να τις κάνουν να φαίνονται πιο δισεπίλυτες απ' ότι στην πραγματικότητα είναι.

Ας δούμε τώρα πώς επιλύονται οι μεγάλες διεθνείς διενέξεις. Η επίλυση μπορεί να επέλθει: (α) με εξαναγκασμό, ένοπλη βία ή πόλεμο, (β) με δικαστική επίλυση της διαφοράς και (γ) με απευθείας διαπραγμάτευση με ή χωρίς τη μεσολάβηση τρίτου μέρους (επίσημου ή ανεπίσημου).

Όσον αφορά τον εξαναγκασμό ή την αποτροπή του αντιπάλου, βασικό συμπέρασμα όλων των σοβαρών μελετητών στα στρατηγικά θέματα είναι ότι η αποτρεπτική πολιτική, με τη χρήση απειλών επιτυγχάνεται πολύ δύσκολα ακόμη και από τον ισχυρότερο έναντι του ασθενέστερου. Η επιβολή, η χειραγώγηση και η εξαπάτηση του αντιπάλου, αποτελούν βραχυπρόθεσμες λύσεις ανάγκης. Η λογική αυτή οδηγεί τελικά στον πόλεμο. Είναι χαρακτηριστικό ότι όσοι υποστηρίζουν αυτές τις θέσεις στην Ελλάδα δεν αποκλείουν τον πόλεμο ως στρατηγική στην παρούσα ιστορική στιγμή.

Ο πόλεμος όμως δεν συνιστά αποτελεσματική στρατηγική αλλά την πιο κοντόφθαλμη και καταστροφική πολιτική και για τις δύο χώρες. Θα ήταν ανεξέλεγκτος, με πολλά θύματα και καταστροφές, από οικονομικής πλευράς ολέθριος και για τις δύο χώρες. Το σημαντικότερο, ο πόλεμος με τις συνέπειές του και τους νεκρούς του θα δηλητηρίαζε ανεπανόρθωτα τις σχέσεις Ελλήνων και Τούρκων και θα τορπίλιζε την ειρήνη επί πολλές δεκαετίες.

Η δικαστική επίλυση της διένεξης λύση είναι περιορισμένης εμβέλειας και χαρακτηριστική της νομικής – ή ακριβέστερα της νομικίστικης – λογικής που επικρατεί ειδικά στην Ελλάδα. Δεν είναι εφικτή στις περισσότερες πτυχές της ελληνοτουρκικής διένεξης, με εξαίρεση την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου. Αν σε κάποιο θέμα η δικανική επίλυση φαίνεται ότι συμφέρει την μία παράταξη, δεν θα τη δεχθεί η άλλη πλευρά. Ποια από τις δύο χώρες θα δεχόταν να μπει στον κίνδυνο οικειοθελώς αν δεν ήταν βέβαιη, ή

αν δεν είχε βάσιμες ελπίδες, ότι θα εξασφάλιζε περισσότερα απ' ότι χωρίς την δικαστική απόφαση;

Οι μεγάλες ιστορικές συγκρούσεις επιλύονται ειρηνικά, κυρίως οικειοθελώς, με απευθείας διαπραγματεύσεις με ή χωρίς μεσολάβηση. Ένας βασικός λόγος γι' αυτό είναι ότι στις διαπραγματεύσεις ή τη μεσολάβηση τα αντιμαχόμενα μέρη μπορούν να ελέγξουν το αποτέλεσμα ως το τέλος. Σε αντίθεση με τις δικαστικές μεθόδους, συμμετέχουν ενεργά στην διαδικασία ως πρωταγωνιστές. Ανά πάσα στιγμή μπορούν να διακόψουν τον διάλογο με τον αντίπαλο ή να απορρίψουν την μέχρι τότε επιτευχθείσα πρόοδο των συνομιλιών ή, στο τέλος, να μην υπογράψουν ή να μην κυρώσουν τη συμφωνία, αν θεωρήσουν ότι αντιβαίνει προς το εθνικό συμφέρον της χώρας.

Όμως, για να επιτύχει μία διαπραγμάτευση ή μία μεσολάβηση μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας θα πρέπει: (α) τα αναμενόμενα οφέλη από μια επίλυση να υπερτερούν των πιθανολογούμενων ζημιών και των ωφελών από την συνέχιση της διένεξης, (β) οι θέσεις των μερών να μην είναι διαμετρικά αντίθετες, (γ) τα μέρη να έχουν καταλήξει ότι οι μέθοδοι εξαναγκασμού δεν θα καρποφορήσουν και είναι αντιπαραγωγικοί και (δ) τα μέρη να είναι διατεθειμένα να προβούν σε αμοιβαίους συμβιβασμούς περιορίζοντας τις μέγιστες επιδιώξεις τους. Η τελική συμφωνία θα μπορούσε να επιτευχθεί με μοίρασμα της διαφοράς μεταξύ των δύο αρχικά εκ διαμέτρου αντίθετων θέσεων, τον ελάχιστο δυνατό παρονομαστή, τον μέγιστο δυνατό παρονομαστή ή επανακαθορισμό της όλης διαφοράς με την ανάδειξη ενός θετικού αποτελέσματος και για τους δύο, χωρίς υπέρμετρους συμβιβασμούς.

Στον ελληνοτουρκικό ψυχρό πόλεμο η οριστική λύση είναι μόνο η ειρηνική. Στη διέξω αυτή δεν υπάρχουν τελειώς ασυμβίβαστοι στόχοι που δεν υπόκεινται σε λογική επίλυση. Αυτή η διαπίστωση προκύπτει και από τη μελέτη άλλων πολύ πιο πολύπλοκων διενέξεων όπως το Βοσνιακό, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ, το Κόσσοβο, το Κασμίρ, οι Ταμίλ στη Σρι Λάνκα, το Νότιο Σουδάν, το Κουρδικό, η Νότιος Αφρική και το Παλαιστινιακό. Νομίζω ότι σ' όλες ανεξαιρέ-

τως τις πτυχές της ελληνοτουρκικής διένεξης μπορούν σήμερα να εξευρεθούν λύσεις αμοιβαία συμφέρουσες και μάλιστα χωρίς εκατέρωθεν υπέρμετρους συμβιβασμούς. Αν όμως το τελικό αίτιο της αντιπαράθεσης δεν είναι οι διαφορές καθεαυτές αλλά κάτι πολύ βαθύτερο, όπως η ταυτότητα και η υπόσταση εκάστου έθνους που ενμέρει στηρίζεται και δικαιώνεται από την οριοθέτηση σε σχέση με τον «Άλλο», τότε βέβαια η επίλυση θα είναι πιο δύσκολη.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. A. Wilson, *The Aegean Dispute*, Adelphi Papers, αρ. 155, 1979/80· Θ.Α. Κουλουμπής, «Ο ρόλος της Ελλάδας στα μεταψυχροπολεμικά Βαλκάνια», *Επιλογή*, (Νοέμ. 1992), σ. 30-31.

ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΟΝ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟ του Λεωνίδα Κύρκου

ΣΤΙΣ ΦΛΕΒΕΣ και τις αρτηρίες του λαού μας, έχει μπει τα τελευταία χρόνια ένα δηλητήριο που διαχέεται χωρίς να βρίσκει αποτελεσματικό αντίδοτο: ο εθνικισμός. Οι καταβολές του βρίσκονται στην καλλιέργεια της ΜΕΓΑΛΗΣ ΙΔΕΑΣ που για χρόνια έθρεψε τις συνειδήσεις των Νεοελλήνων με χιμαιρικά όνειρα, ως τη στιγμή που θάφτηκε κάτω από τα ερείπια και το αίμα του μικρασιατικού ελληνισμού και το μαρτύριο και την τραγωδία του 1,5 εκατομμυρίου προσφύγων. Η μεγάλη ιδέα ξαναξεστάθηκε σε κάποια φάση στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, όταν η κυρίαρχη αστική τάξη, αφού χτύπησε με τα αγγλικά όπλα την Εαμική Αντίσταση τον Δεκέμβρη του '44, έψαχνε για κάποια ιδεολογική σημαία για να καλύψει τη γύμνια οράματος και προωθοῦσε το καθαρά πρακτορειακό, των ιμπεριαλιστικών συμφερόντων σύνθημα, «Σόφια-Μόσχα Κατοχή»!!! Όταν κι αυτό γελοιοποιήθηκε, οι προπαγανδιστές της άρχουσας τάξης στράφηκαν σε πιο πρακτικές κατευθύνσεις. Έκαναν ιδεολογική σημαία τον αχαλίνωτο αντικομμουνισμό και από τον ιδεολογικό αστερισμό της μεγάλης ιδέας κράτησαν την προγονοπληξία και την αντίληψη της περιούσιας φυλής. Μ' αυτά πότι-

σαν τη συνείδηση του Λαού μας και χτίσαν στερεότυπα που τα χρησιμοποιούν με νέο περιεχόμενο κάθε φορά που τους χρειάζεται να θαλώσουν τη ματιά του Ρωμιού.

Ο ξεσηκωμός της Εθνικής Αντίστασης, η έμπνευση και το πάθος που γέννησε, πέρασε από άλλους δρόμους. Οι φλυαρίες για περιούσια φυλή, η εθνικιστική υστερία που πήγαινε αντάμα με την εχθρότητα εναντίον άλλων λαών, το μίσος στους γείτονες και ο ρατσισμός, αυτά σαρώθηκαν μπροστά στο μεγαλείο των ιδεών του αντιφασιστικού αγώνα, την αδερφοσύνη των Λαών, το οικουμενικό όραμα της δικαιοσύνης και της «πανανθρώπινης της λευτεριάς». Στη συνείδηση του Λαού μας μπολιάστηκε μια σύγχρονη αντίληψη της θέσης της Ελλάδας στο σημερινό κόσμο και χτίστηκαν τα στερεότυπα της ειρηνικής συνεργασίας και της αλληλεγγύης, της ισότητας των εθνών, που αποτελούν εξαιρετικά γόνιμα στοιχεία μιας λαϊκής κουλτούρας που βλέπει στο αύριο ενός καινούργιου κόσμου. Αυτή η κουλτούρα, εθνική και βαθιά πατριωτική, που χαρακτήριζε κυρίως την Αριστερά, αλλά διαπότιζε και ευρύτατεςμάζες, απειλείται από το κύμα της εθνικιστικής έξαψης που ξέσπασε με αφορμή το Μακεδονικό Ζήτημα και συμπυκνώθηκε στο αίτημα «να μην αναγνωριστούν τα Σκόπια με όνομα Μακεδονία ή παράγωγό του». Ο εθνικισμός είναι μια ιδεολογία επιθετική. Δικαιώνεται όταν εκφράζει ένα λαό καταπιεσμένο που του αρνούνται την ανεξαρτησία και ελευθερία που του ανήκει. Είναι όμως σε σύγκρουση με τον αληθινό πατριωτισμό, όταν αρνείται σε άλλους λαούς τα δικαιώματά τους, όταν καλλιεργεί την εχθρότητα και το μίσος, την ιδέα του περιούσιου έθνους με θεϊκή αποστολή, όταν εξαιρεί τις στρατιωτικές ή πολεμικές λύσεις, όταν από όλο τον κύκλο των προβλημάτων μιας σύγχρονης κοινωνίας βλέπει μόνο τα εθνικά και μάλιστα από το πρίσμα που υπηρετεί την άρχουσα τάξη και τα μεγάλα διεθνή συμφέροντα που κρύβονται πίσω από αυτήν.

Η σκοπιανή περιπέτεια έδειξε τον κίνδυνο από την τυφλή εθνικιστική καλλιέργεια. Πέντε χρόνια ύστερα από την εμφάνιση του προβλήματος, μπορεί κανείς να κάνει τον

απολογισμό. Κέρδη, μηδέν. Ζημιές: Η Ελλάδα έγινε περιγέλος των εθνών. Οι «γυφτοσκοπιανοί», οι «βρώμικοι» και «αγράμματοι» και «πένητες» γείτονες, έγιναν συμπαθείς στη διεθνή κοινότητα. Ο Γκληγκόρωφ, ο «περιπλανώμενος επαίτης» κατά τον Α. Σαμαρά, έγινε διεθνής προσωπικότητα κύρους, αληθινός statesman, εγγύηση της ενότητας της χώρας του και της ειρήνης στην περιοχή του – οι χαρακτηρισμοί με άλλους πολλούς επαίνους διατυπώθηκαν όταν έγινε η εναντίον του δολοφονική απόπειρα. Το χειρότερο είναι ότι η Ελλάδα έχασε τη μεγαλύτερη ευκαιρία στον αιώνα μας, να διαδραματίσει πρόεχοντα ρόλο στα Βαλκάνια, με πρωτοβουλίες συνεργασίας και ειρήνης. Μένοντας απλός θεατής στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης κατάφερε να συμβεί αυτό που οι ηγέτες της επιδίωκαν να αποτρέψουν: να καθιερωθεί η γειτονική χώρα με σκέτο το όνομα «Μακεδονία».

Μιλώντας σε ένα δύσκολο ακροατήριο στο Τορόντο του Καναδά, το 1993, είχα προειδοποιήσει: η πολιτική που ακολουθείται και που εσείς τη στηρίζετε με τόσο άδολο ενθουσιασμό, είναι λαθεμένη και θα αποτύχει. Μην τολμήσουν όμως οι ηγέτες σας να σας πουν πως πρόκειται για εθνική ήττα. Θα είναι η ήττα μιας ασυλλόγιστης πολιτικής για την οποία υπάρχουν ευθύνες. Και θα πρέπει να τις ζητήσετε.

Όμως η σκοπιανή περιπέτεια δεν είναι τίποτα μπροστά στις δυσκολίες που υπάρχουν με τον ανατολικό γείτονα. Η Τουρκία δεν είναι Σκόπια. Και πριν ακόμα κλείσει η πληγή στα βόρειά μας, οι θερμοκέφαλοι εθνικιστές μετέφεραν την επικίνδυνη επιπολαιότητά τους στο νέο «μέτωπο». Και εκεί η πατριδοκαπηλική ρητορεία ανταμώνει με υπόγεια ρεύματα που διατρέχουν το συλλογικό μας υποσυνείδητο αιώνες και αντλεί επιχειρήματα από πραγματικές καταστάσεις: η Τουρκία διαιωνίζει την κατοχή της στην Β. Κύπρο και τορπιλίζει κάθε προσπάθεια λύσης της τραγωδίας του κυπριακού λαού. Έχει επιθετικές βλέψεις στο Αιγαίο και τη Θράκη, κουρελιάζει τα ανθρώπινα δικαιώματα και περιφρονεί το Διεθνές Δίκαιο και τους κανόνες της διεθνούς κοινότητας. Άρα η Ελλάδα – λέει η εθνικιστική